

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.147:004

І. І. Костікова,

доктор педагогічних наук, професор

(Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СТУДЕНТАМИ

У статті проаналізовано шляхи формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами, обґрунтовано і виявлено педагогічні умови формування культури використання інформаційно-комунікаційних технологій, визначено перспективні напрями для подальшого наукового розв'язання окресленої проблеми.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні триває процес швидкого наповнення вищої освіти інформаційно-комунікаційними технологіями, що викликає необхідність якісної оцінки сучасних підходів до освітнього процесу з погляду їхньої адекватності новим життєвим реаліям ХХІ століття.

Серед чинників, які зумовлюють необхідність перегляду пріоритетів у системі професійної підготовки студентів, можна виокремити дві групи. По-перше, це системні трансформації в міжнародній освіті. Процеси реформування системи освіти, що відбуваються зараз не тільки в Україні, але й у США та країнах Західної Європи, визначають необхідність переосмислення ролі майбутнього фахівця в новому столітті. Другу групу чинників у галузі національної освіти становлять соціально-педагогічні зміни, пов'язані з уведенням нових державних освітніх стандартів, переходом на новий зміст і структуру освіти.

Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій набуває все більшої актуальності: "Необхідність невідкладних заходів із впровадження ІКТ у сферу освіти і науки зумовлена сучасною тенденцією створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дозволяють, по-перше, розвивати систему накопичення і поширення наукових знань наукової та педагогічної спільноти, а, по-друге – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення. Одне з головних завдань освіти в умовах інформаційного суспільства – навчити дітей користуватися інформаційними технологіями та навчатися, використовуючи їх. Від того, наскільки успішно буде вирішене це завдання, значною мірою залежить розвиток країни і її місце у світовій спільноті", – стверджує у книзі "Intel. Навчання для майбутнього" С. М. Ніколаєнко [1: 4].

Найактуальнішою проблемою, яка вимагає скорішого розв'язання, залишається проблема впровадження інформаційно-комунікаційних технологій при підготовці студентів. Така підготовка, підкреслює В. Г. Кремень, "має бути наскрізною протягом усього періоду навчання. Вона не повинна зводитися до набуття студентами операторських навичок, а має передбачати засвоєння інформаційних технологій навчання. ... Без запровадження сучасних технологій навчання досягти високої якості освіти та забезпечити успішну реалізацію новітнього змісту середньої освіти буде неможливо" [2: 101].

Сьогодні стає важливим проведення цілого комплексу педагогічних досліджень. У межах таких розвідок можливий більш широкий підхід не тільки до визначення рівня й обсягу отриманих фахових знань, але й здобуття глобальних умінь і навичок – здатності вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно взаємодіяти в колективі, швидко переучуватися чи підвищувати кваліфікацію, розвивати особистісні якості: ініціативність, активність, самостійність тощо.

Підготовка майбутніх фахівців засобами інформаційно-комунікаційних технологій здатна надавати студентам можливість здобувати якіснішу освіту. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій розглядається не як самоціль, а як могутній і продуктивний засіб вирішення актуальних проблем їх підготовки. Це історичний шанс реалізувати національний інтелектуальний потенціал. Ігнорування цього шансу є великою помилкою з далекосяжними негативними наслідками. Підготовка студента засобами інформаційно-комунікаційних технологій передбачає здобуття ним повноцінної вищої освіти, підвищення кваліфікації, можливість перепідготовки, тобто охоплює всю освітню систему в цілому. Мова йде про позитивні зміни в усіх сферах освіти, причому не в далекій перспективі, а в найближчий час. Подальше використання й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій є необхідною умовою динамічного розвитку освіти в цілому.

© Костікова І. І., 2010

Сучасна освіта розвивається в умовах жорсткої конкуренції на ринку інформаційно-комунікаційних технологій, за ситуації формування локальних об'єднань і глобального суспільства знань. Розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців є можливим завдяки засобам інформаційно-комунікаційних технологій. Метою Болонського процесу, до якого приєдналась Україна, є створення у 2010 році спільного освітнього простору зі спільними стандартами знань усіх країн Європейського співтовариства. Реформування європейської освіти у створенні суспільства знань – єдиний комплексний процес, у якому вищі навчальні заклади традиційно відіграють головну роль. У зв'язку з цим професійна підготовка майбутніх фахівців має бути інтегрованою, забезпечувати цілісність одержання, засвоєння та передачі знань, умінь, навичок.

Кадровий освітній потенціал, матеріально-технічну базу вищих навчальних закладів України на сьогодні не можна вважати такими, що відповідають завданням державної політики щодо суспільства знань, інтеграції до європейського та світового освітнього простору. Таким чином, проблема полягає в невідповідності професійної підготовки студентів сучасним вимогам до випускників ВНЗ, потреб забезпечення освіти країни конкурентноздатними спеціалістами, спроможними застосовувати інформаційно-комунікаційні технології, виконуючи завдання впровадження й адаптації системи вищої освіти України до європейського науково-освітнього простору.

Вважаємо, що тільки збільшення матеріально-технічної бази закладів освіти недостатнє для ефективного подолання означеної проблеми. Сьогодні є важливим поєднання можливостей, що існують у професійній підготовці студентів з окремих дисциплін у традиційній системі, з перспективним, поступовим оновленням системи підготовки в цілому. Таке поєднання не заперечує необхідні дії в оснащенні вищих навчальних закладів педагогічними програмними засобами, ліцензійними програмами, комп'ютерними засобами навчання, локальними та іншими мережами, а також значне підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців або їх перепідготовки засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Шлях поступового впровадження інформаційно-комунікаційних технологій протягом періоду підготовки за всіма дисциплінами й різними формами навчально-виховного процесу має бути відображений у нормативних документах, що, на наш погляд, є найефективнішим у вирішенні означеної проблеми.

Формування культури використання інформаційно-комунікаційних технологій, які здатні надавати студентам можливість здобувати високоякісну освіту для професійної діяльності, є нагальною потребою. Утім на сьогодні відсутній системний науковий аналіз означеної проблеми, не вирішено проблему її методологічного розв'язання тощо. Так, ідеться про науковий пошук найкращих способів і форм підготовки студентів, формування їх культури в сучасних умовах засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанню дослідження культурологічного підходу в методології професійної підготовки студентів приділялась увага дослідників Е. Б. Гармаш [3], В. М. Гриньової [4]. Вони стверджують, що студент розвивається шляхом освоєння культури як системи цінностей, одночасно стає творцем нових елементів культури. Однак ще й досі мало вирішеним залишається питання формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці студента.

Формування мети статті. Мета статті – проаналізувати шляхи і умови формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці студентів.

Для вирішення цієї мети визначено такі завдання – проаналізувати шляхи формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами, виявити умови формування їх культури використання інформаційно-комунікаційних технологій, визначити перспективні напрями для подальшого наукового розв'язання окресленої проблеми.

Викладення основного матеріалу. В умовах використання всіх новітніх засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчально-виховна, наукова, самостійна робота, педагогічна практика переходять на якісно новий рівень, забезпечуючи формування, розвиток, удосконалення базових компетенцій. Це дозволяє відзначити позитивні зміни в самоаналізі й самоконтролі власної діяльності студентів. Наприклад, скорочення аудиторних годин у навчальній роботі можливо компенсувати завдяки повноцінній самостійній роботі студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів при систематичному використанні нових технологій забезпечує створене інформаційно-комунікаційними технологіями штучне середовище, яке є умовою реального освітнього інтеркультурного простору. Вимоги до інтеркультурної освіти значно вищі, ніж у межах рідної культури, тому студенту необхідно знати не тільки загальні закономірності процесу міжкультурної комунікації, а й особливі культурні, економічні, політичні та інші відмінності представників інших народів.

Протягом професійної підготовки студентам необхідно підкреслювати взаємозалежність інтеркультури різних країн у процесі навчання, коли культура виступає як складова змісту професійної фахової підготовки, а інтеркультурне освітнє середовище є результатом навчальної,

пізнавальної, розвивальної, виховної освіти. Сучасний особистісно-діяльнісний підхід уможливорює опору на національні, вікові, індивідуально-психологічні особливості студента. Урахування таких особливостей студента забезпечується змістом і формою навчальних завдань, характером міжкультурного спілкування, що вимагає навчального співробітництва як найефективнішої форми діяльності майбутнього фахівця.

При формуванні, наприклад, у майбутніх учителів іноземної мови комунікативної компетенції необхідне врахування і формування чи вдосконалення плурингвальної і плюкультурної компетенції [5: 140]. Вони полягають у здатності користуватися різними мовами і брати участь у спілкуванні, коли студент має різні ступені володіння кількома мовами та досвід кількох культур одночасно.

Вважаємо, що у вузькому сенсі інформаційно-комунікаційна культура – це знання про існування комп'ютерної техніки, знання, уміння й навички, що дозволяють використовувати інформаційно-комунікаційні технології для навчання, підготовки, роботи, у широкому значенні, це – культура використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, науці, управлінні.

На наш погляд, формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами проходить кілька стадій:

- від інформаційно-комунікаційної поінформованості – знання про існування комп'ютерної техніки;
- через інформаційно-комунікаційну грамотність – знання, уміння й навички, що дозволяють використовувати інформаційно-комунікаційні технології для навчання, підготовки, роботи;
- до інформаційно-комунікаційної культури – культура використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, науці, управлінні.

Грамотне писемне електронне мовлення, ефективна робота з будь-якою електронною інформацією, критична оцінка інформаційних ресурсів, наприклад, іншомовних сайтів чи комп'ютерних навчальних програм за фахом, координація спільних дій за участі в Інтернет-проектах, мультимедійні доповіді чи презентації й т. ін. стають важливими для майбутнього фахівця. Усе це лише приклади тих можливостей, що надає підготовка студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій [6].

Як показує проведене нами багаторічне дослідження [5], характеристиками інформаційно-комунікаційної культури в галузі нових технологій можна назвати:

- здатність до аналізу, оцінки й інтеграції досвіду роботи в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі під час вивчення чи викладання фахових дисциплін; прагнення до розвитку особистих творчих якостей студента під час занять у поєднанні з наявністю мотивації в самоосвіті й високого рівня загальної комунікативної культури студента в інформаційно-комунікаційній взаємодії;
- розвиток культури одержання, вибору, збереження, відтворення, переробки інформації; удосконалення способів репрезентації, передачі й інтеграції навчальних матеріалів.

За наявності інформаційно-комунікаційної культури викладача та студента і, насамперед, надійного базового освітнього підґрунтя, тобто інформаційно-комунікаційної грамотності, можна вести мову про результативність освіти: грамотність (загальна і професійна) → освіченість і досвід → професійна компетентність і самоосвіта → культура і менталітет.

Задля ефективності процесу формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами вважаємо за потрібне виявити і обґрунтувати необхідні педагогічні умови. Такі умови ми назвали "інформаційно-навчальне середовище".

Процес розвитку такого середовища відбувається завдяки застосуванню накопичених у світовій педагогічній практиці інформаційних ресурсів, системній інтеграції об'єктів і технологій, пріоритету розробки й упровадження локальних і глобальних інформаційних ресурсів навчального призначення, поступовому формуванню й розвитку інформаційно-комунікаційної грамотності й інформаційної культури студентів, відкритості вищого навчального закладу, регіону, країни для міжнародного інформаційного простору.

Інформаційно-навчальне середовище має два етапи саморозвитку – етап інновацій та етап педагогічної модернізації. Перший етап, інноваційний, передбачає реалізацію лише окремих елементів інформаційно-навчального середовища (апаратних засобів, програм забезпечення, розвиток мереж). Він характерний для початкового становлення середовища. Другий етап, педагогічної модернізації, передбачає масштабне, широке, кількісне та якісне використання всіх елементів інформаційно-навчального середовища. Педагогічна модернізація – це реалізація групових та індивідуальних проектів у середовищі, самостійної роботи в телекомунікаційному режимі. Другий етап характеризується поступовим об'єднанням усіх засобів телекомунікації, Інтернет-ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій задля формування єдиного інформаційно-комунікаційного фізичного простору національної та світової системи підготовки студентів. Ми маємо прагнути до педагогічної модернізації з розвитком інформаційно-навчального середовища.

Отже, інформаційно-навчальне середовище є базовою педагогічною умовою професійної підготовки студента, а також джерелом будь-якої освітньої діяльності чи процесу. Інформаційно-навчальне середовище трансформується як під впливом глобальної освітньої мережі, так і під впливом нових педагогічних технологій і педагогічних програмних засобів. Воно відкрите для підготовки студентів будь-якого фаху. Завдяки особистій співтворчості відбувається процес оновлення, поповнення ресурсів у середовищі, створення нових ресурсів, що забезпечує збагачення особистостей. Таке середовище виступає як "динамічна система, що становить собою цілісну сукупність освітніх ситуацій, які змінюють одна одну" [7: 6].

Відтак, інформаційно-навчальне середовище дозволяє постійно вносити корективи, що робить його гнучким до адаптації. Воно забезпечує оперативну доставку навчального матеріалу, поширення інтегрованих знань, умінь і навичок підготовки майбутнього фахівця, використання глобальних іншомовних інформаційно-педагогічних ресурсів під час підготовки студентів. Інформаційно-навчальне середовище сприяє впровадженню інноваційних освітніх процесів, постійному підвищенню якості професійної підготовки студентів засобами інформаційно-педагогічних технологій. Такий процес реалізується завдяки систематизації науково-педагогічних ресурсів, застосуванню неперервної освіти, підвищенню кваліфікації фахівців і перепідготовки кадрів, розвитку й інтеграції науково-освітнього співтовариства.

Із дотриманням головної педагогічної умови – створення інформаційно-навчального середовища – професійна підготовка студента засобами інформаційно-комунікаційних технологій, на наш погляд, сприятиме ефективнішому формуванню й розвитку майбутнього спеціаліста і як фахівця, і як особистості.

Інформаційно-навчальне середовище має низку перспективних напрямів подальшого розвитку: розширення інтеграційних знань студентів і викладачів на основі аналізу глобальних інформаційно-педагогічних ресурсів, інноваційних освітніх процесів у системі педагогічної освіти; використання й розробка інформаційно-аналітичних технологій, спрямованих на підвищення якості професійно-педагогічної освіти і професійної підготовки студентів; утворення науково-освітнього співтовариства спеціалістів будь-якого фаху, необхідного для дослідницької діяльності й наукової комунікації на глобальному й регіональному рівнях засобами інформаційно-комунікаційних технологій – відеоконференцій, форумів, чатів.

Перспективи розвитку цього напрямку досліджень ми б окреслили так: створення соціальних серверів для колективних відкритих інформаційних середовищ, розробка й удосконалення педагогічних програмних засобів, навчання технологічному підприємництву як фундаменту підвищення кваліфікації чи отримання другої вищої освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій, розробка рівнів інформаційно-комунікаційної компетенції, розробка критеріїв і показників формування, розвитку і вдосконалення інформаційно-комунікаційної культури майбутнього вчителя тощо.

Висновки та перспективи. Наприкінці дослідження ми дійшли висновку, що формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами проходить кілька стадій: інформаційно-комунікаційна поінформованість; інформаційно-комунікаційна грамотність; інформаційно-комунікаційна культура. Характеристиками культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій можна назвати: здатність до аналізу, оцінки й інтеграції досвіду роботи в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі; прагнення до розвитку особистих творчих якостей студента; розвиток культури переробки інформації; удосконалення способів інтеграції навчальних матеріалів тощо.

Нами також було визначено та проаналізовано головну умову успішного формування культури впровадження інформаційно-комунікаційних технологій студентами, яку ми визначаємо терміном "інформаційно-навчальне середовище". Основні функції інформаційно-навчального середовища: швидке постачання навчального матеріалу, розширення інтегративних знань, умінь і навичок у підготовці студентів, використання глобальних інформаційно-педагогічних ресурсів, забезпечення наявності інноваційних процесів у системі професійної підготовки. Нові функції такого середовища сприяють постійному підвищенню якості професійної підготовки студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Існування середовища здійснюється завдяки систематизації світових ресурсів, застосуванню неперервної освіти, підвищенню кваліфікації та перепідготовки, розвитку й інтеграції науково-освітнього співтовариства. Процес розвитку такого середовища відбувається завдяки оновленню накопичених у світовій педагогічній практиці інформаційних ресурсів, системній інтеграції об'єктів і технологій, пріоритетності розробки й упровадження локальних і глобальних інформаційних ресурсів навчального призначення, поступовому формуванню й розвитку інформаційно-комунікаційної грамотності й інформаційної культури майбутніх фахівців, відкритості вищого навчального закладу, регіону, країни до міжнародного інформаційного простору.

Перспективи розвитку окресленої наукової проблеми ми вбачаємо в розробці рівнів інформаційно-комунікаційної компетенції, критеріїв і показників формування, розвитку і вдосконалення інформаційно-комунікаційної культури студента тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніколаєнко С. М. Передмова / С. М. Ніколаєнко // Intel. Навчання для майбутнього. – К.: Нора-прінт, 2006. – 1032 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Гармаш Е. Б. Формирование педагогической культуры будущего учителя (на материале педагогических дисциплин): автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. Б. Гармаш. – К., 1990. – 20 с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Х.: Основа, 1998. – 300 с.
5. Костікова І. І. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис. ... докт. пед. наук / І. І. Костікова. – Х., 2008. – 544 с.
6. Костікова І. І. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов / І. І. Костікова // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: матеріали всеукраїнського науково-методичного семінару – Х.: ХНУ, 2008. – С. 59–61.
7. Зайцева О. Г. Проектирование и реализация учебной информации в образовательном пространстве современного вуза на основе принципа интеграции: дис. ... канд. пед. наук / О. Г. Зайцева. – Ставрополь, 2002. – 171 с.

Матеріал надійшов до редакції 29.06. 2010 р.

Костикова И. И. Формирование культуры использования информационно-коммуникационных технологий студентами.

В статье проанализированы пути формирования культуры использования информационно-коммуникационных технологий студентами, обоснованы и выявлены педагогические условия формирования культуры применения информационно-коммуникационных технологий, обозначены перспективные направления для научного решения предложенной проблемы.

Kostikova I. I. Forming the Culture of Usage of Information and Communication Technologies by Students.

The article focuses on the ways of forming the culture of usage of information and communication technologies by students. The author elaborates and accounts for the necessity of pedagogical conditions of forming the culture of handling information and communication technologies, highlights the prospects of scientific solving the problem.